

ถอดบทเรียนมหาวิทยาลัยสายวิชาการรับใช้สังคม : กรณีศึกษา สถาบันอาศรมศิลป์

สถาบันอาศรมศิลป์เป็นสถาบันอุดมศึกษาที่ได้รับการจัดตั้งและเปิดดำเนินงานมาตั้งแต่ปลายปี พ.ศ.๒๕๔๙ ทั้งนี้เป็นผลมาจากการรวมตัวของกลุ่มบุคคลผู้มีประสบการณ์ในการนำศิลปะแขนงต่าง ๆ มาบูรณาการเข้ากับการเรียนรู้จากภายในตัวของปัจเจกบุคคล และได้ทดลองทำกิจกรรมการเรียนรู้ที่หลากหลาย เช่น งานศิลปกรรม การละครและการสื่อสาร ภูมิปัญญาไทยด้านศิลปะการต่อสู้และการรักษาสุขภาพแผนไทย งานสถาปัตยกรรมเพื่อชุมชนและสิ่งแวดล้อม และการจัดการศึกษาวิถียุทธ เป็นต้น จนสามารถวิจัยและพัฒนาขึ้นเป็นหลักสูตรการศึกษาในระดับอุดมศึกษาและการศึกษาต่อเนื่อง ตลอดจนการทำงานวิจัยและบริการทางวิชาการอื่น ๆ ทั้งนี้เพื่อจัดการศึกษา และสร้างกระบวนการจัดการความรู้ให้กับนักศึกษาและบุคคลทั่วไปได้เกิดทักษะในการสร้างองค์ความรู้ด้วยตนเอง ควบคู่ไปกับการเข้าถึงความดี ความงาม และความจริงในจิตใจตน

ปรัชญาพื้นฐาน

ปรัชญาของสถาบันอาศรมศิลป์ มี ๓ ประการสำคัญได้แก่ มงคลธรรม สุนทรียธรรม วัฒนธรรม มงคลธรรม หมายถึง การฝึกเรียนรู้เรื่องสติสัมปชัญญะ ให้เท่าทันความคิด และรู้จักตนเอง และเข้าถึงความเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ จนเกิดเป็นปัญญาด้านในอย่างลึกซึ้ง

สุนทรียธรรม หมายถึง การเรียนรู้ ความงามด้านกายใจสัมผัสผ่านงานด้านจริยศิลป์ เพื่อให้เข้าถึงความงาม ความละเอียดอ่อน และลึกซึ้งในคุณค่าแท้ จนกระทั่งสามารถเชื่อมโยงถึงความงามของธรรมชาติ ชุมชนและสังคมได้ในที่สุด

วัฒนธรรม หมายถึง วิถีชีวิตที่เกิดจากการดำเนินชีวิตแห่งตน ชุมชนและสังคม เป็นสังคมสันติธรรม และสันติสุข ที่ยอมรับความหลากหลายทางวัฒนธรรม ทั้งในสังคมที่ตนสังกัดและสังคมโลกปัจจุบัน

ระบบบริหารเพื่อขับเคลื่อนองค์กร

วิสัยทัศน์ของสถาบันอาศรมศิลป์ อันเป็นผลมาจากการระดมความเห็นร่วมกันของคณาจารย์ คือ สถาบันอาศรมศิลป์เป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้ที่มุ่งสร้างทักษะในตนด้วยการฝึกฝนกายใจ สติปัญญา เพื่อพัฒนาความเป็นมนุษย์ และร่วมเปลี่ยนแปลงสังคมอย่างมีคุณภาพ ด้วยเหตุนี้ การสร้างชุมชนแห่งการเรียนรู้จึงเป็นหัวใจของการขับเคลื่อนองค์กร

การสร้างชุมชนแห่งการเรียนรู้ หมายถึง การสร้างกระบวนการ และการใช้เครื่องมือการเรียนรู้ ที่หลากหลายเพื่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ของผู้คนในชุมชนในรูปแบบต่างๆ ที่นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงตนเอง (Personal Transformation) และผู้คนขององค์กรให้สามารถทำงานได้ดียิ่งขึ้นและอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข โดยมีหัวใจหลักของระบบบริหารองค์กร ๓ ประการ คือ

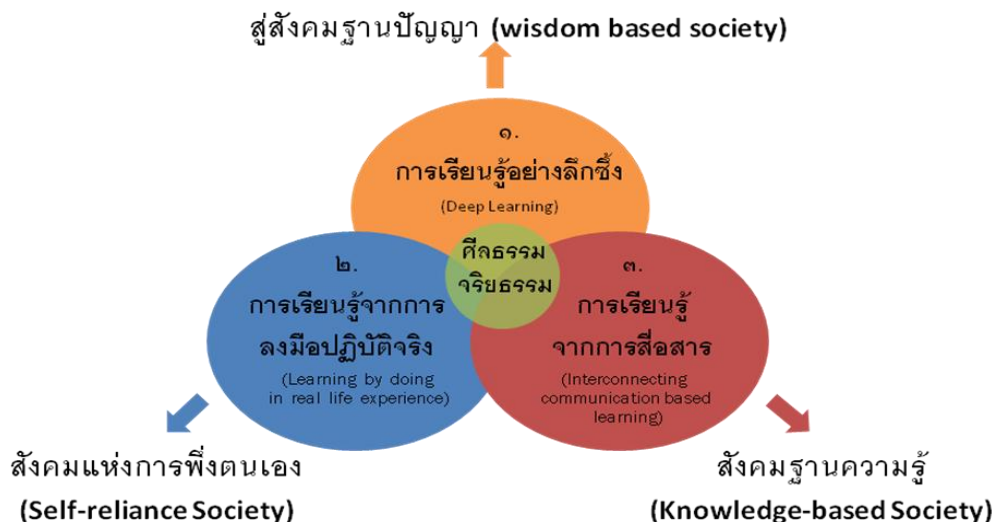
๑. การพัฒนาบุคลากรให้มีทักษะความสามารถใคร่ครวญย้อนมองตน (Self reflection) เพื่อเรียนรู้ และปรับแก้ไขที่ใจตน
๒. การอยู่ร่วมกันอย่างเป็นกัลยาณมิตร ด้วยความอดทน การถ้อยทีถ้อยอาศัย และการรับฟังกัน และกันอย่างลึกซึ้ง
๓. บริหารจัดการงานด้วยโครงสร้างองค์กรแนวระนาบ ส่งเสริมการเรียนรู้จากกันและกันเป็น แรงผลักดันการทำงานที่มีประสิทธิภาพ และมีความสุข

ปัจจุบันสถาบันอาศรมศิลป์ ใช้กระบวนการประชุมผู้บริหารและคณาจารย์ จำนวนประมาณ ๑๘ คน เป็น ประจำทุกวันศุกร์ โดยมีกิจกรรมร่วมกัน เช่น การสวดมนต์ การสนทนาธรรม การออกกำลังกายวิถีไทย สุนทรียสนทนาและกิจกรรมพัฒนาอภิทักษะ (Meta skills) ต่างๆ เพื่อให้เป็นเวทีบริหารและขับเคลื่อน องค์กรแนวระนาบ

กระบวนการเรียนรู้

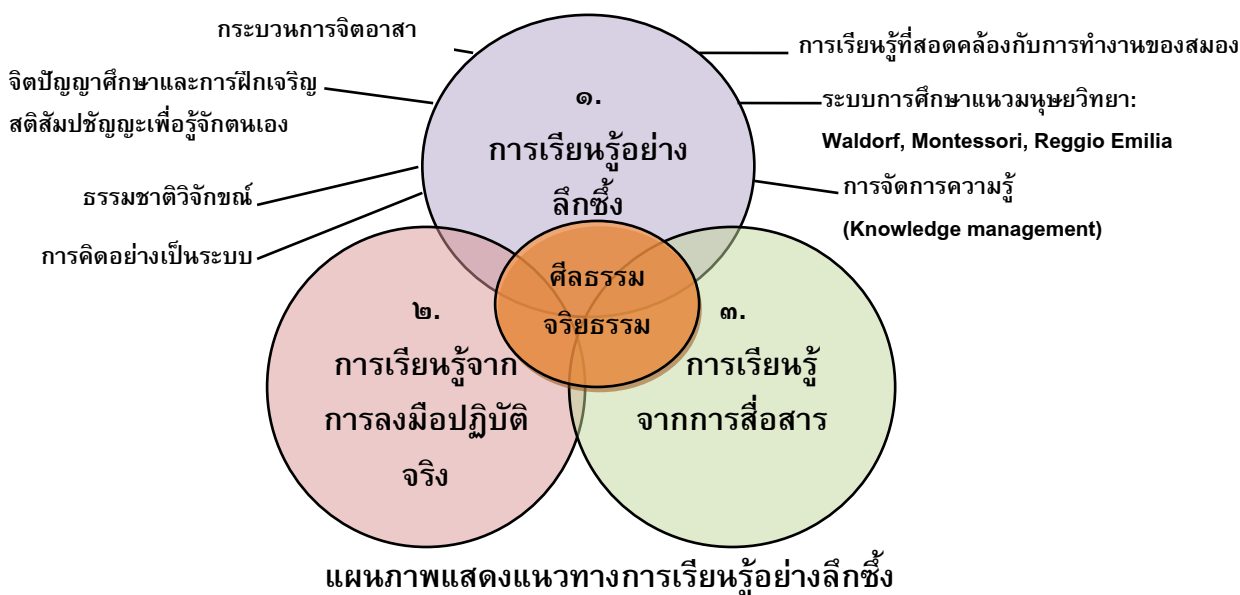
สถาบันอาศรมศิลป์ จัดการเรียนการสอน จำนวน ๓ หลักสูตร ได้แก่ หลักสูตรสถาปัตยกรรมศาสตร์มหาบัณฑิต สาขาเพื่อชุมชนและสิ่งแวดล้อม หลักสูตร ศึกษาศาสตร์มหาบัณฑิต สาขาการศึกษา แบบองค์รวม และหลักสูตรประกาศนียบัตรบัณฑิต วิชาชีพครู ปัจจุบันมีนักศึกษารวมกันตั้งแต่ปี การศึกษา ๒๕๕๐-๒๕๕๓ จำนวน ๗๘ คน

สถาบันอาศรมศิลป์ได้เริ่มทดลองจัดการเรียนการสอนบนฐานประสบการณ์จริงเพื่อให้ผู้เรียน พัฒนาความสามารถในการเรียนรู้ด้วยตนเอง (Self-directed learning) โดยใช้หลักการเรียนรู้ที่สำคัญ ๓ หลัก ได้แก่ ๑. การเรียนรู้อย่างลึกซึ้ง (Deep learning) ๒. การเรียนรู้จากการลงมือปฏิบัติ (Learning by doing) และ ๓. การเรียนรู้จากการสื่อสารแลกเปลี่ยน (Interconnecting & Communicative Learning) ทั้งนี้ หลักการเรียนรู้ทั้ง ๓ เชื่อมโยงอยู่บนหลักใหญ่เดียวกันคือ คุณธรรม จริยธรรม ดังแผนภาพข้างล่างนี้ (รองศาสตราจารย์ประภาภัทร นิยม ๒๕๕๑)

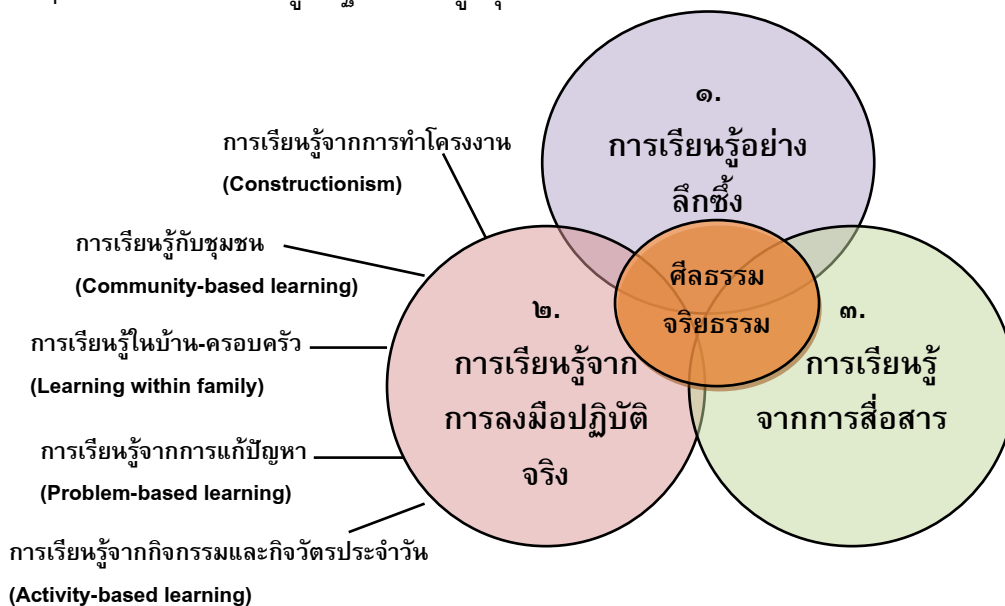
แผนภาพแสดงหลักการเรียนรู้ที่สำคัญ ๓ ประการ ของสถาบันอาศรมศิลป์

๑) การเรียนรู้อย่างลึกซึ้ง (Deep Learning) เพื่อให้นักศึกษาเป็นผู้เรียนรู้ด้วยตนเอง (Self-Directed Learning) จนเข้าถึงคุณค่าของสิ่งแวดล้อมต่างๆ ได้

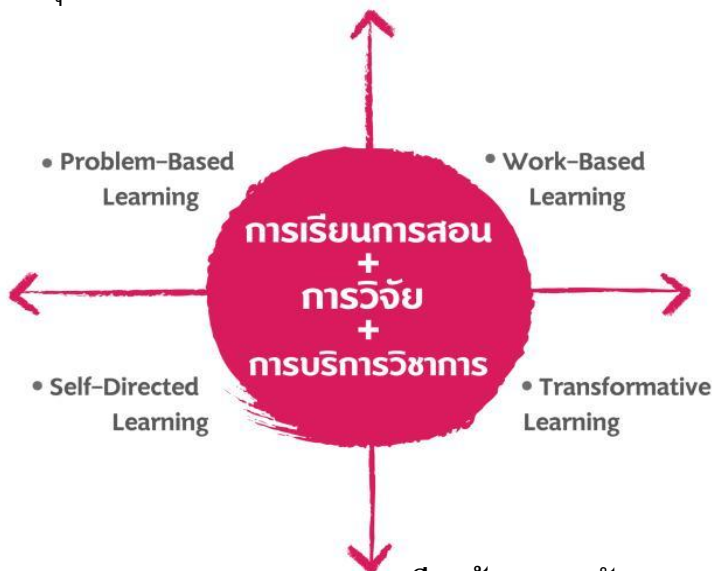
การเรียนรู้อย่างลึกซึ้งนี้เป็นกระบวนการเรียนรู้ที่แท้จริง (Learning how to Learn) เกิดขึ้นภายในจิตใจและการทำงานของสมองซึ่งทุกคนสามารถฝึกหัดให้เกิดทักษะพิเศษ จนรู้จักวิธีเรียนรู้ของตนเองได้ เป็นการฝึกการรับรู้ให้มีประสิทธิภาพ เช่น การฟังอย่างลึกซึ้งและการคิดอย่างสร้างสรรค์ นำไปสู่การคิดตั้งคำถาม ที่สอดคล้องกับสถานการณ์และให้ความหมายเชิงคุณค่าแก่ สิ่งต่างๆ ด้วยวิธีเรียนรู้บนฐานปัญญา ที่ไม่ติดอยู่กับมายาแห่งวิชาความรู้ เช่น การเรียนรู้ด้วยใจอย่างใคร่ครวญ (Contemplative Education) การฝึกฝนสติ (Mindfulness Training) การฝึกฝนวิธีคิดอย่างเป็นระบบ (Systems Thinking) การพัฒนาวิธีคิดอย่างเป็นองค์รวม (Arts of Holistic Development) การฝึกฝนทักษะพิเศษ (Meta skill) เช่น การสะท้อนเพื่อสังเกตรู้ตนเองจากภายใน (Self-Reflection) โดยมีเป้าหมายที่จะพัฒนาไปสู่สังคมฐานปัญญา (Wisdom-based society) อันเป็นรากฐานที่สำคัญที่สุดฐานหนึ่ง

๒) การเรียนรู้จากการลงมือปฏิบัติจริง (Learning by doing) จากการเรียนรู้บนการทำงานจริง (Work-Based Learning) โดยบูรณาการกับโครงการวิจัยและบริการวิชาการต่างๆ ของสถาบันฯ ซึ่งมีลักษณะของผู้ประกอบการทางสังคม (Social Entrepreneur) แฝงอยู่เสมอ กล่าวคือปรับทำให้การทำงานให้เอื้อประโยชน์ต่อสังคมในระดับคุณค่า มิใช่เพียงเพื่อผลตอบแทนที่เป็นเงินเท่านั้น หากร่วมปรับทัศนคติ วิสัยทัศน์ พฤติกรรมสังคม ที่ตั้งอยู่บนฐานความรู้+คุณธรรม จริยธรรม

แผนภาพแสดงแนวทางการเรียนรู้จากการลงมือปฏิบัติจริง

การเรียนรู้โดยการปฏิบัติจริง คือการไม่แยกการศึกษาออกจากเรื่องจริง สถานการณ์จริงของชีวิต สังคม และสิ่งแวดล้อม ซึ่งเริ่มตั้งแต่ครอบครัว ชุมชน องค์กร ฯลฯ รวมทั้งธรรมชาติ ศิลปะ วัฒนธรรม ศาสนา และความเชื่อต่างๆ โดยการเรียนรู้อยู่บนฐานความจริงที่เกิดขึ้น ไม่ใช่บนฐานวิชาความรู้ที่แยกส่วนจากบริบทนั้นๆ ยกตัวอย่างการเรียนรู้บนฐานกิจกรรม เช่น การทำกิจวัตรประจำวัน การประกอบ อาชีพต่างๆ การแก้ปัญหาชุมชน การอนุรักษ์ศิลปะ วัฒนธรรม สถาปัตยกรรม ฯลฯ ซึ่งนอกจากจะพัฒนาผู้เรียนให้เกิดความรู้เชิงประจักษ์แล้ว ยังเป็นการสร้างความสัมพันธ์ แลกเปลี่ยนเรียนรู้กับบุคคลในภาคส่วนต่างๆ อย่างเคารพในคุณค่าและ ภูมิปัญญาอันนั้นๆ อันจะนำไปสู่ความเข้มแข็งและการพึ่งตนเองของบุคคล เพื่อสร้าง สังคมพึ่งตนเองต่อไป

แผนภาพแสดงการบูรณาการการเรียนรู้ของสถาบันอาศรมศิลป์

ตัวอย่างการเรียนรู้บนฐานการทำงานอาชีพจริง (School-based) ของหลักสูตรศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต ได้แก่ การเรียนรู้ด้วยการทำงานวิชาชีพครูในสถานศึกษาจริงใน ๓ ระดับ คือ อนุบาล ประถม มัธยม (โปรดดูแผนภาพ) โดยไม่ดำเนินการสอนตามรายวิชาต่างๆ ทีละวิชา ที่แยกไว้ดังที่ปรากฏในหลักสูตร แต่การจัดการเรียนการสอนโดยบูรณาการหลอมรวมวิชาเหล่านั้น โดยใช้ระบบการจัดการเรียนรู้ดังนี้

๑. ระบบวิจัยเชิงปฏิบัติการ โดยโจทย์ปัญหา (Problem-based) ที่เกิดขึ้นในชั้นเรียนที่นักศึกษาทำการสอนอยู่มาเป็นกรณีศึกษาวิจัย

๒. ระบบ Coaching โดยมีคณาจารย์เข้าไปชี้แนะบนการทำงานวิชาชีพครูของพวกเขา (Coaching) และการชี้แนะระหว่างเพื่อนครูด้วยกันเอง (Peer Coaching)

๓. ระบบการจัดการความรู้เป็นกลุ่มแลกเปลี่ยนเรียนรู้และถอดบทเรียนจากประสบการณ์ของแต่ละคน นักศึกษาได้แลกเปลี่ยนเรียนรู้จากประสบการณ์ของตนเองอย่างเต็มที่ และยกประเด็นสำคัญควรช่วยกันเรียนรู้ และเสนอแนะ เช่น การนำหลักสูตรไปทำแผนการสอน การจัดกระบวนการเรียนการสอน การใช้สื่อ การประเมินผล การมีจิตวิทยาเข้าใจธรรมชาติการเรียนรู้ การบริหารจัดการชั้นเรียน การเปลี่ยนแปลงภาวะภายในของครูที่ช่วยให้เกิดการปรับเปลี่ยนวิธีคิดวิธีการทำงานของตน

แผนภาพแสดงกระบวนการเรียนรู้ของหลักสูตรศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต

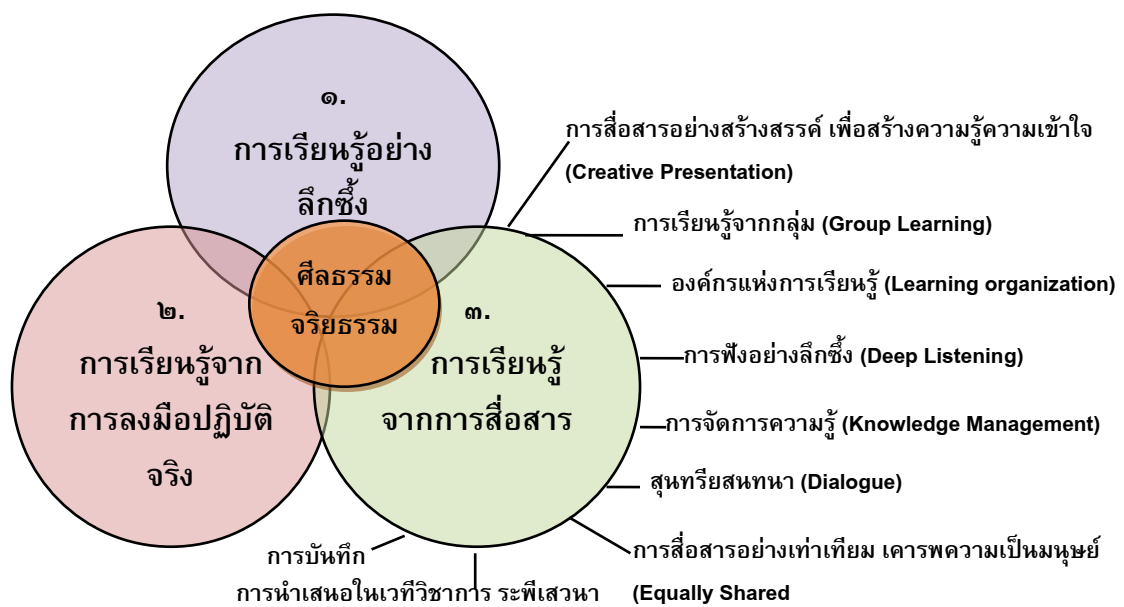
ส่วนหลักสูตรสถาปัตยกรรมศาสตรมหาบัณฑิตนั้น ก็จัดกระบวนการมีการเรียนรู้ร่วมระหว่างคณาจารย์และนักศึกษา โดยบูรณาการหลอมรวมกลุ่มวิชาต่างๆ ลงบนการทำงานตามโครงการจริง (Studio-based) ที่สตูดิโอได้รับมาจากหน่วยงาน หรือองค์กรต่างๆ (โปรดดูแผนภาพ) ซึ่งจำแนกเป็นสตูดิโอชุมชน สตูดิโออนุรักษ์ และสตูดิโอถอดรหัสภูมิปัญญาสถาปัตยกรรมฯ ทั้งนี้ให้ความสำคัญกับการทำงานเป็นระบบวิจัย ระบบ COACH และระบบการจัดการความรู้เช่นกัน โดยสร้างพื้นที่แลกเปลี่ยนความรู้จากการทำงาน ได้แก่ การจัดให้กลุ่มคณาจารย์เป็นพี่เลี้ยงให้นักศึกษา ในการทำโครงการต่างๆ การลงชุมชนแต่ละพื้นที่ การสนทนาแลกเปลี่ยนความรู้หลังจากการทำงานและการ ลงศึกษาชุมชนระหว่างคณาจารย์และนักศึกษาทุกสัปดาห์ และการประชุมคณาจารย์ของหลักสูตรทุกสัปดาห์ เพื่อถอดบทเรียนเกี่ยวกับการจัดการเรียนการสอนของสัปดาห์นั้นๆ และวางแนวทางการพัฒนาการเรียนการสอน รวมทั้งเตรียมการเรียนการสอนในสัปดาห์ถัดไป

แผนภาพแสดงกระบวนการเรียนรู้ของหลักสูตรสถาปัตยกรรมศาสตรมหาบัณฑิต

นอกจากนั้น ในกระบวนการเรียนรู้บนการทำงานจริงของทั้ง ๒ หลักสูตร จะอาศัยการสร้างองค์ความรู้จากการทำงานด้วยการวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action Research) และระบบการประเมินผลตามสภาพจริงทั้งผลสัมฤทธิ์และผลลัพธ์ ซึ่งถือเป็นการประกันคุณภาพภายในกระบวนการเรียนรู้อีกด้วย

๓) การเรียนรู้จากการสื่อสาร (Communication-based learning) เป็นการสร้างองค์ความรู้ที่เกิดจากกระบวนการสื่อสารแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ๒ ทาง

โดยการฝึกทักษะ “การสื่อสาร” ที่มีประสิทธิภาพ คือ สามารถระบุนิเวศความรู้ในตน (Tacit Knowledge) ถ่ายทอดและนำเสนออย่างเป็นระบบ มีเป้าหมายพร้อมทั้งสาระสำคัญ และเป็นผู้ที่สามารถประสานความแตกต่างได้อย่างสร้างสรรค์ เปรียบเสมือนการสื่อสารกันของเซลล์ทุกเซลล์ในร่างกายเรา ซึ่งไวต่อการรับส่งข้อมูลข่าวสารกันอย่างทั่วถึงตลอดเวลา สิ่งสำคัญอีกประการคือ การสร้างพื้นที่สื่อสารสาธารณะให้เป็นเวทีเปิด ทั้งหมดคือการสื่อสารเพื่อสร้างวัฒนธรรมแห่งการเรียนรู้

ทั้งนี้ ในแต่ละวิธีการเรียนรู้จะประกอบด้วยเครื่องมือการเรียนรู้ที่หลากหลาย ซึ่งใช้เป็นปัจจัยนำเข้า (Input) เพื่อก่อให้เกิดผลสัมฤทธิ์ (Output) และผลการเรียนรู้ (Outcome) ของนักศึกษาเพื่อให้มีทักษะและทัศนคติในการเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลงในตนเอง (Transformative learning) อันจะนำมาซึ่งการสร้างสรรค์พัฒนาคุณภาพของบุคคล และสังคมไปพร้อมกัน โดยมีเป้าหมายการเรียนรู้ใน ๔ ด้านด้วยกัน คือ

๑. พฤติกรรม (Behavior) ที่สร้างสรรค์ทั้งต่อตนเอง ผู้อื่นและสิ่งแวดล้อม
๒. วิธีคิด (Conceptualization) ระบบคิดที่ไตร่ตรอง และเข้าใจระบบความสัมพันธ์อย่างแม่นยำชัดเจน
๓. จิตสำนึก (Values) ที่ตระหนักถึงระบบคุณค่าแท้ มีศรัทธาต่อการก่อประโยชน์ในทุกกระดับ
๔. สติปัญญา (Wisdom) รู้จักธรรมชาติตามความเป็นจริงและสร้างสมดุลชีวิต ทั้งกาย ใจ สังคม และจิตวิญญาณ พึ่งพาตนเองอย่างยั่งยืน

ผลการเรียนรู้ของนักศึกษา

จากประสบการณ์ทดลองจัดกระบวนการเรียนรู้ใหม่ของสถาบันอาศรมศิลป์นั้น คณะอาจารย์ได้ร่วมกันประเมินผลในแต่ละปีมาตลอดระยะเวลาที่ดำเนินการมา ๕ ปี ซึ่งทำให้ได้บทเรียนที่ดีดังต่อไปนี้

๑. การเปลี่ยนแปลงทางทัศนคติต่อวิชาชีพของนักศึกษาอย่างเห็นได้ชัดเจนนั้น ใช้เวลาเฉลี่ย ๓ ปี กล่าวคือนักศึกษาต้องผ่านการ ลงมือทำจริง ซ้ำแล้ว ซ้ำเล่า ในโครงการหรือการปฏิบัติงานต่างๆ เพื่อฝึกฝนและพัฒนาตนเองให้เกิดการเปลี่ยนแปลงและพัฒนาทักษะความสามารถในการเรียนรู้ด้วยตนเอง รู้จักเครื่องมือการเรียนรู้ที่สำคัญๆ โดยในระยะเริ่มต้น นศ.จะถูกท้าทายการทำงานบนพื้นฐานของความเป็นจริง เช่น การออกแบบงานทางสถาปัตยกรรมควรคำนึงถึงมิติต่างๆที่รอบด้าน ทั้งด้านประโยชน์ใช้สอย ความสัมพันธ์ทางสังคมของผู้อยู่อาศัย ต่างจากความคิดในการออกแบบสถาปัตยกรรมทั่วไป และนศ.พบว่าสถาปนิกมิได้มีบทบาทในการตอบสนองเพียงความต้องการของลูกค้าเท่านั้น นักศึกษายังได้ยกตัวอย่างประกอบ ถึงความเปลี่ยนแปลงของตนที่เกิดขึ้นอย่างเป็นรูปธรรมว่า การเรียนที่สถาบันอาศรมศิลป์ทำให้ตัดสินใจสื่อสารทำความเข้าใจและแก้ไขแบบบ้านของครอบครัว ซึ่งเดิมออกแบบตามความต้องการของสมาชิกทุกคนที่ต้องการความเป็นส่วนตัว และอาคารมีลักษณะเป็นตึกแถว เปลี่ยนแปลงเป็นบ้านที่มีพื้นที่กลางที่เอื้อให้สมาชิกในบ้านมีปฏิสัมพันธ์กันมากขึ้น กลายเป็นบ้านที่อบอุ่นและส่งเสริมความสัมพันธ์ของผู้อาศัยได้จริง

๒. การปรับตัวและจัดความสัมพันธ์ที่หลากหลาย เช่นจากการเลือกเรียนกลุ่มวิชาชุมชน ทำให้มีโอกาสได้ลงทำงานในชุมชน เช่น ชุมชนบ้านบาตร ชุมชนท่าวัง และชุมชนอื่นๆ ทั้งในกรุงเทพฯ และต่างจังหวัดต่างๆ นักศึกษาสะท้อนความเห็นว่า ความเป็นชุมชนมีความหลากหลาย แม้ว่าชุมชนที่ทำงานจะเป็นชุมชนแออัดในกรุงเทพมหานครเหมือนกัน แต่ลักษณะและวิถีชีวิตของผู้คนกลับแตกต่างกันไปตามสภาพจริงของแต่ละพื้นที่ ดังนั้นบทบาทของสถาปนิกชุมชนจึงมีมากกว่าการออกแบบทางกายภาพ แต่ได้ขยายบทบาทผ่านการเรียนรู้กับชุมชนนั้นๆ ด้วยความเอาใจใส่ และอย่างใกล้ชิดเช่นนี้ ทำให้ได้เรียนรู้เรื่องการปรับตัว และฝึกฝนความมั่นคงทางจิตใจเมื่อเผชิญกับสถานการณ์ต่างๆ ที่อยู่นอกเหนือความคาดหมาย

๓. การหาสมดุลระหว่างวิชาการและเรียนรู้จากการปฏิบัติและการถอดความรู้ที่แท้จริงของตนเอง นักศึกษาได้ตั้งข้อสังเกตเกี่ยวกับจุดเน้นทางวิชาการของสถาบันอาศรมศิลป์ ซึ่งมีความแตกต่างกับสถาบันการศึกษาอื่นๆ ว่า การเรียนผ่านกลุ่มการแลกเปลี่ยนและจัดการความรู้ที่สถาบันอาศรมศิลป์นี้มีข้อดีตรงที่ทำให้ให้นักศึกษาได้เรียนรู้ความคิดเห็นที่แตกต่างของผู้อื่น แต่ยังคงขาดองค์ความรู้อ้างอิงเชิงวิชาการหรือที่น่าเชื่อถือได้ ผลที่จะตามมาคือ นักศึกษาอาจมีความรู้เชิงทฤษฎีไม่เพียงพอที่จะทำวิทยานิพนธ์อันหมายถึงการสร้างองค์ความรู้ใหม่ให้แก่สังคม ดังนั้น คณะอาจารย์จึงหาวิธีการปรับปรุงดังเช่นกรณีกลุ่มวิชาถอดรหัสภูมิปัญญา โครงการการฟื้นฟูและอนุรักษ์วัดคูเต่า จังหวัดสงขลา ซึ่งได้เชิญครูบาอาจารย์ เช่น ระเบียบ สาคริก ไพบูลย์ วัฒนศิริธรรม วิจารณ์ พานิช ศรีศักร วัลลิโกดม ได้ร่วมในกระบวนการกลุ่มแลกเปลี่ยนเรียนรู้พร้อมกับชุมชนในพื้นที่จริงด้วย สิ่งนี้มีผลต่อคุณภาพการเรียนรู้ของนักศึกษาอย่างมาก กล่าวคือ นักศึกษาสามารถระบุคุณค่าและความรู้ที่ตนได้รับจากการทำงานได้อย่างชัดเจนขึ้น ผลดังกล่าวมีส่วนต่อการเปลี่ยนแปลงความรู้สึกรักของนักศึกษาที่มีฐานคิดเดิมว่าการเรียนจะต้องแยกเป็นรายวิชาต่างๆ ซึ่งมีสัดส่วนของการบรรยายการทำงาน และการค้นคว้าด้วยตนเองที่ชัดเจน เปลี่ยนเป็นทัศนคติใหม่ที่เน้นการเกิดการเรียนรู้ที่ตนเองเป็นสำคัญผ่านประสบการณ์ตรงที่ตนได้ลงมือปฏิบัติ

๔. เกิดประโยชน์ ๒ ประการพร้อมกันคือการเรียนรู้ที่เพิ่มพูน การงานที่พัฒนา โดยนักศึกษาหลักสูตรศึกษาศาสตรบัณฑิต มีความเห็นต่อการจัดการเรียนการสอนหลักสูตรนี้ว่า การจัดการเรียนการสอนซึ่งเน้นการเรียนรู้จากงานจริง ก่อให้เกิดประโยชน์แก่ผู้เรียนมากกว่าการเรียนจากตำรา โดยเฉพาะอย่างยิ่งนักศึกษาที่ไม่ได้สำเร็จการศึกษาด้านศึกษาศาสตร์ ครุศาสตร์ การเรียนรู้จากงานจริงทำให้นักศึกษาสามารถนำความรู้ไปใช้ในการพัฒนาการสอนของตนได้ทันที ยิ่งไปกว่านั้น ประโยชน์ที่เกิดขึ้นจากการจัดการเรียนการสอนของอาศรมศิลป์ไม่ได้เกิดขึ้นกับนักศึกษาเท่านั้น แต่ยังคงเกิดประโยชน์โดยตรงต่อการพัฒนาบุคลากรของโรงเรียนรุ่งอรุณด้วย เพราะนักศึกษามารถนำความรู้ไปใช้พัฒนาการเรียนการสอนของตน ซึ่งบางวิชามีวิธีการสอนแบบ Team teaching ทำให้เพื่อนร่วมงานที่ไม่ได้เรียนในหลักสูตร เกิดความเข้าใจเกี่ยวกับการจัดการเรียนการสอนแบบบูรณาการมากขึ้นด้วย

๕. การเรียนรู้เพื่อการแก้ปัญหาจากกิจกรรมการแลกเปลี่ยนเรียนรู้เป็นกิจกรรมที่เกิดประโยชน์ต่อการทำงานมาก เพราะมีเจตย์ที่อยากรู้ก่อนเข้าเรียน ซึ่งเกิดจากความติดขัดในการสอนระหว่างสัปดาห์ เมื่อเข้าเรียนโดยการแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับคณะอาจารย์และเพื่อนร่วมเรียน จึงช่วยคลี่คลายความติดขัดดังกล่าวได้เป็นอย่างดี ยิ่งไปกว่านั้นการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกับผู้อื่นยังทำให้ได้รับมุมมองใหม่ ๆ ที่ตนเองอาจมองข้าม เช่น ครูศิลปะจะมีความเข้าใจเรื่องคุณค่าทางจิตใจซึ่งเป็นนามธรรมได้เป็นอย่างดี ในขณะที่ครูวิทยาศาสตร์จะสามารถออกแบบวิธีการประเมินผลทางการศึกษาที่มีความเป็นรูปธรรมมากกว่า สิ่งที่เป็นประโยชน์สูงสุดของกิจกรรมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ คือ ช่วยให้นักศึกษาได้พัฒนามิติทางสังคมของตนเอง กล่าวคือผู้เรียนได้มีปฏิสัมพันธ์ระหว่างกันอย่างเต็มที่และได้เรียนรู้ที่จะปรับตัวในการอยู่ร่วมกัน

๖. การเปลี่ยนแปลงเชิงคุณภาพทางวิชาการ อย่างไรก็ตามจุดที่ยังคงเป็นเรื่องท้าทายของการจัดการเรียนรู้นับการทำงาน ก็คือ การทำให้นักศึกษาหลุดพ้นจากความเคยชินของการเป็นนักปฏิบัติไปสู่การเป็นผู้สร้างองค์ความรู้หรือทฤษฎีผ่านกระบวนการวิจัย ซึ่งเรื่องนี้ นักศึกษายังคงต้องฝึกฝนทักษะการค้นคว้าเชื่อมโยงประสบการณ์การปฏิบัติเข้ากับทฤษฎีหรือผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ทักษะการเชื่อมโยงเป้าหมายการวิจัยกับการออกแบบเครื่องมือประเมินผลให้สอดคล้องและเป็นระบบและทักษะการเขียนเรียบเรียงทางวิชาการ ตลอดจนการบริหารเวลาการทำงานกับการเรียนให้ได้สมดุล โดยไม่โน้มเอียงที่จะทำแต่งงานเป็นส่วนใหญ่

ผลการเรียนรู้ต่อชุมชน

๑. การเสริมบทบาทผู้นำชุมชน โดยที่แนวทางการทำงานโครงการต่างๆ ของสถาบันอาศรมศิลป์เน้นการสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชนและการเสริมสร้างความเข้มแข็งและพึ่งตนเองได้ของชุมชน ดังนั้น เมื่อคณาจารย์และนักศึกษาลงไปทำงานกับชุมชนจึงก่อให้เกิดผลต่อการเรียนรู้ของชุมชนในหลายด้าน ด้านการสร้างผู้นำชุมชนให้เป็นผู้นำที่มีประสบการณ์ในการสร้างองค์กรชุมชนด้วยตนเอง รวมกลุ่มคนขึ้นเพื่อระบุแนวทางการพัฒนาด้วยคนในชุมชนเอง เชื่อมโยงเครือข่ายของผู้เกี่ยวข้องจากภาคส่วนต่างๆ เข้ามาร่วมกันทำงาน อีกทั้งยังสร้างการเรียนรู้ขององค์กรชุมชน ไปยังเครือข่ายชุมชนอื่นๆ นับเป็นตัวอย่างของชุมชนที่เข้มแข็ง สามารถปรับเปลี่ยนมุมมองของการพัฒนาที่เกิดจากกำลังเล็กๆ ระดับล่างของสังคมที่สามารถรวมตัวกันสร้างพลังเพื่อแก้ไขปัญหาได้โดยไม่รอรัฐแต่เพียงอย่างเดียว อีกทั้งยังเป็นฐานที่สำคัญโดยตรงต่อการจัดการศึกษาที่บอกได้ถึงปัญหาที่เกิดขึ้นโดยตรงไปตรงมา และสามารถนำไปสู่การจัดการเรียนการสอนที่เป็นประโยชน์กับทุกฝ่ายได้อย่างแท้จริง ดังเสียงสะท้อนของผู้นำชุมชนที่ได้ทำงานกับสถาบันอาศรมศิลป์ เช่น คุณสุวัน แวพลอยงาม (พีแดง) ประธานชุมชนวัดสุนทรธรรมทาน (วัดแค นางเล็ง) ผู้มีผลงานด้านชุมชนมากมาย ผ่านกิจกรรมต่างๆ เพื่อสร้างให้เกิดความเข้มแข็งและความร่วมมือภายในชุมชน ด้วยโครงการศิลปะชุมชน โดยมีแนวความคิดจากชุมชนเล็กๆ บางชุมชน ถูกมองข้ามแม้จะอยู่ในกรุงเทพฯ ซึ่งเป็นเมืองหลวง “ต้องการสร้างวัฒนธรรมเล็กๆ แก่เด็กสลัมเพื่อให้พวกเขาได้เกิดวงจรชีวิตใหม่ที่ดีขึ้น”

๒. การใช้กระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน ตัวอย่างงานโครงการงานอนุรักษ์สถาปัตยกรรมท้องถิ่น จากเสียงสะท้อนของชาวชุมชนที่เข้าร่วมโครงการอนุรักษ์วัดคูเต่า จ.สงขลา ได้ชี้ให้เห็นถึงบทบาทที่สำคัญของสถาบันฯ ในการสร้างการมีส่วนร่วมของชาวชุมชนต่องานอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น ดังกรณีครูเปลื้อง (นายเปลื้อง สุขสวัสดิ์) อายุ ๕๕ ปี บ้านเลขที่ ๒๓ หมู่ที่ ๓ ต.แม่ทอม อ.บางกล่ำ จ.สงขลา กล่าวว่า “เมื่อก่อนไม่เคยมีความคิดเรื่องการอนุรักษ์แบบนี้ เดิมไม่เคยมองสิ่งเหล่านี้ เพราะมันเคยชินเลยมองข้ามไป พออาศรมศิลป์เข้ามาความคิดเลยเปลี่ยนและไม่ใช้ตัวเองคนเดียวเท่านั้น ความคิดของชาวบ้านก็เปลี่ยนแปลงไปด้วย เมื่อก่อนตัวเองก็เคยเรียนที่ศาลาหลังนี้ แต่พอเรียนจบจนทำงานก็ไม่เคยคิดอะไร แต่พอช่วงอายุ ๔๐ ปี ก็มีความคิดแบบนี้ปลายชีวิต น่าจะทำอะไรสักอย่างที่เป็นการจุดประกาย เป็นประโยชน์ต่อชุมชนบ้านหัวนอนวัด แล้วอาศรมศิลป์ก็มากระตุ้นให้เกิดความคิดว่า เรามีของดีอยู่ทำไมเราไม่อนุรักษ์เอาไว้ คนรุ่นปู่ย่าตายาย รุ่นพ่อแม่และรุ่นครู ได้มีโอกาส

เห็นว่าบรรพบุรุษสร้างมรดกไว้ให้เราอย่างไร แต่หลังจากนี้สิ่งเหล่านี้คงจะเลือนหายไป ได้มาปรึกษากรรมการวัดและคิดว่าความเห็นของกรรมการเท่านั้นคงจะไม่พอ ต้องถามความเห็นของชาวบ้านด้วย ทำดีที่สุด การซ่อมศาลาก็ผ่านไปด้วยดี เมื่อมาถึงจุดนี้แล้วบอกได้คำเดียวว่าชาวชุมชนมีความภูมิใจและสบายใจมาก ในการซ่อมศาลา ๑๐๐ ปี อยากให้เป็นอนุสาวรีย์อย่างหนึ่งว่า ให้เป็นข้อคิดกับเยาวชนและชุมชนว่า ที่จริงเรามีของดีอยู่แล้ว และวันนี้เราได้รู้ฟื้นขึ้นมา เพราะฉะนั้น อยากให้รัก ให้ถนอม และรักษาไว้ เพื่อเป็นสิ่งที่เชิดหน้าชูตาของคนบ้านเรา”

นอกจากนี้ยังมีโครงการวิจัยเพื่อการอนุรักษ์เมืองเก่าลพบุรี โครงการอนุรักษ์บ้านเมืองปอน จ.แม่ฮ่องสอน โครงการออกแบบสร้างอนุสรณ์สถานดงหลวง จ.มุกดาหาร และอื่นๆ ที่ใช้กระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนเป็นแนวทางการทำงาน

ผลการทำงานร่วมกับองค์กรและภาคีการเรียนรู้ต่าง ๆ ทั้งภาครัฐและเอกชน

สถาบันอาศรมศิลป์ได้ร่วมดำเนินการหรือสร้างกระบวนการเรียนรู้ร่วมกับภาคีเครือข่ายต่าง ๆ มาเป็นลำดับดังนี้

๑. องค์กรภาครัฐ เป็นการสนับสนุนและร่วมมือกับหน่วยงานต่างๆ เช่น สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา (สกศ.) ในการขับเคลื่อนนโยบายการปฏิรูปการศึกษาในทศวรรษที่สอง สำนักงานการศึกษาขั้นพื้นฐาน (สพฐ.) ในการจัดฝึกอบรม Coaching Team และแผนที่คนดี (People Mapping) ให้กับผู้บริหารโรงเรียนทั่วประเทศ รวมทั้งการจัดอบรม More than Arts และ More than Sports ให้กับครูในทุกเขตพื้นที่การศึกษา การร่วมเป็นบรรณาธิการจัดทำวารสารวิถีพุทธกับโรงเรียนวิถีพุทธของ สพฐ. ทั่วประเทศ และการร่วมพัฒนางานวิจัยกับสำนักงานพัฒนาวัตกรรมการศึกษา โครงการจัดตั้งโรงเรียน ศูนย์ศึกษาพิเศษของหมู่บ้านชาวปกากญอ โดยพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นผสมผสานกับหลักสูตรแกนกลาง การร่วมมือพัฒนามาตรฐานการศึกษา กับสำนักงานรับรองมาตรฐานและประเมินคุณภาพการศึกษา (องค์การมหาชน) (สมศ.) และ สำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา (สกอ.) ในโครงการต่างๆ เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีโครงการที่ทางสถาบันฯ ร่วมกับการเคหะแห่งชาติและสพฐ. ดำเนินโครงการวิจัยเชิงปฏิบัติการเพื่อพัฒนามาตรฐานที่อยู่อาศัย ผ่านครอบครัวนักเรียน โดยสร้างความตระหนักของครอบครัวในการดูแลปรับปรุงที่อยู่อาศัยของตนให้ได้มาตรฐาน ภายใต้ชื่อโครงการ “บ้านอยู่สบายของฉัน” ซึ่งจะพัฒนาไปเป็นหลักสูตรเพิ่มเติมในระดับประถมและมัธยมต่อไป

๒. หน่วยงานภาคประชาสังคม เช่น เทศบาลนครขอนแก่น ร่วมพัฒนาการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานของโรงเรียนเทศบาล เป็นระยะเวลา ๕ ปี ติดต่อกัน เทศบาลนครยะลา กำลังดำเนินโครงการออกแบบสวนเฉลิมพระเกียรติ (ศูนย์การเรียนรู้) อย่างมีส่วนร่วมกับประชาสังคมยะลา กลุ่มการศึกษาทางเลือก ในการหนุนเสริมดำเนินงานวิจัย หลักสูตร และการประเมินผล รวมทั้งประสานการจัดตั้งสมาคมการศึกษาทางเลือก กลุ่มโรงเรียนเบญจมมิตร จ.สงขลา เป็นการร่วมพัฒนาคุณภาพผู้บริหาร ครู ด้วยการจัดอบรมเสวนาอย่างต่อเนื่อง

๓. กลุ่มสถาบันการศึกษา ทางสถาบันอาศรมศิลป์โดยคณาจารย์และนักศึกษาจัดเวทีระดมเสวนา เป็นการประชุมวิชาการประจำปี ซึ่งมักจะเชื่อมโยงกับสถาบันอุดมศึกษาต่างๆ ดังนั้น จึงเกิดการ

ขยายผลสู่การทำงานร่วมกันในเรื่องต่างๆ ตามมา ตัวอย่างเช่น มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีพระจอมเกล้าธนบุรี (มจธ.) เกิดการแลกเปลี่ยนกันเกี่ยวกับการจัดการกระบวนการเรียนรู้แนวใหม่ และนำไปสู่ความร่วมมือจัดการประชุม POD ในเวลาต่อมา มหาวิทยาลัยมหิดล ในโครงการออกแบบปรุงปรุงผังบริเวณใน CAMPUS ศาลายา เพื่อให้ร่มรื่นและเป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม ลดการใช้รถยนต์หันมาใช้จักรยาน และโครงการออกแบบมหาวิทยาลัยมหิดลวิทยาเขตพยุหคีรี จ.นครสวรรค์ ทั้งในการจัดทำผังรวม (Master Plan) และการพัฒนาหลักสูตรแนวใหม่ นอกจากนี้สถาบันฯ ยังได้ร่วมพัฒนาหลักสูตร “ผู้ประกอบการทางสังคม” (Social Entrepreneur) กับสถาบันท้องถิ่นพัฒนา (LDI) และร่วมพัฒนาหลักสูตร “ครูปฐมวัย” กับกลุ่มอาจารย์หม่อมดุษฎี บริพัตร ณ อยุธยา ในแนวพัฒนาประสบการณ์ตรง เหล่านี้เป็นต้น

๔. เอกชนและบุคคลทั่วไป สถาบันอาศรมศิลป์ได้จับบทบาทที่เรียกว่าผู้ประกอบการทางสังคมในทุกโอกาสที่มีส่วนร่วมในการพัฒนาโครงการต่างๆ เช่น โครงการ CO-HOUSING เพื่อเปิดมิติใหม่ของงานโครงการอสังหาริมทรัพย์ที่ให้ผู้อยู่อาศัยได้มีส่วนร่วมในการกำหนดโครงการและร่วมกันพัฒนาความเป็นชุมชน “บ้านเดียวกัน” หรือโครงการออกแบบรัฐสภาแห่งใหม่ที่ชื่อว่า “สัปปายะสภาสถาน” เพื่อส่งเสริมนิเวศวัฒนธรรมในสังคมไทย โครงการออกแบบโรงพยาบาลที่จังหวัดขอนแก่น เพื่อให้เป็น Humanized health Care โดยจัดให้คณะแพทย์และนักศึกษาผู้ออกแบบตลอดจนแม่บ้าน เดินทางไปดูงานของมูลนิธิธิดาจีที่ประเทศไต้หวัน โดยที่คณาจารย์ศึกษาศาสตร์ เป็นผู้ช่วยจัดการความรู้ของทีมเป็นต้น

กล่าวโดยสรุป สถาบันอาศรมศิลป์พยายามพัฒนาทักษะการทำงานไปเรียนไป ให้เป็นวิถีการเรียนรู้ที่ไม่แปลกแยกออกจากสังคมหากเป็นส่วนหนึ่งที่ผสมกลมกลืน เคียงบ่า เคียงไหล่ อยู่กับบุคคล ชุมชน เอกชน หน่วยงาน องค์กรอยู่เสมอ และถือเป็นเงื่อนไขสำคัญของการเรียนรู้ของทั้งนักศึกษาและคณาจารย์ ในขณะที่เดียวกันสถาบันฯ ได้พยายามจัดการกระบวนการ/ชั่วโมง แห่งการเรียนรู้เพื่อพัฒนาเครื่องมือทักษะและความเชี่ยวชาญในการเรียนรู้ของตนเอง ในระหว่างผู้บริหาร คณาจารย์ และนักศึกษา พร้อมๆ กับการพัฒนาวิชาการโดยเฉพาะระเบียบวิธีวิจัยเชิงปฏิบัติการ และการถ่ายทอดงานเขียนทางวิชาการ เป็นที่ยอมรับและมีมาตรฐานที่เชื่อถือได้

ทั้งนี้ แนวคิดและแนวปฏิบัติเหล่านี้ จะเกิดขึ้นอย่างมั่นคงไม่ได้เลยหากสถาบันฯ ไม่ได้รับการสนับสนุน ชี้นำ อย่างไม่ใกล้ชิดจากคณะกรรมการสภาสถาบัน ซึ่งประกอบไปด้วยนักการศึกษา นักวิชาการ ซึ่งล้วนเป็นผู้ที่ช่วยสร้างนวัตกรรมทางสังคมเสมอมา ได้แก่ ศาสตราจารย์ระพี สาคริก (นายกสภาสถาบัน) ศ.นพ.วิจารณ์ พานิช (อุปนายกฯ) คุณพารณ อิศรเสนา ศ.ดร.อารี สันถนวิคุณไพบูลย์ วัฒนศิริธรรม ศ.สุมน อมรวิวัฒน์ (ประธานสภาวิชาการ) และท่านอื่นๆ อีกมาก ที่ได้เสียสละเวลาและทุ่มเทกำลังกาย กำลังใจ ติดตามไปดูการปฏิบัติงานในพื้นที่ต่างๆ ทั้งในกรุงเทพฯ และต่างจังหวัด พร้อมทั้งให้ข้อคิด แนวทาง และให้กำลังใจ เสริมแรงทางบวกเสมอมา